

Скрильник С. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ФАКТОР КОНЦЕНТРАЦІЇ В УСНОМУ СИНХРОННОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. У статті розглядаються мовні контакти у синхронному перекладі як результат впливу екстралінгвальних чинників. Автор розвиває теорію сконцентрованості в усному синхронному перекладі та показує фази змін концентрації під час самого процесу синхронного перекладу. У статті детально описано фази змін концентрації та показано вплив на їх зміну екстралінгвальних факторів. Негативний вплив втрати концентрації продемонстрований через призму міжмовної інтерференції, яка виникає не тільки через контакт мовних структур, а також і через екстралінгвальні чинники та втрату концентрації.

Ключові слова: концентрація, синхронний переклад, інтерференція, екстралінгвальний вплив, міжмовні контакти.

Постановка проблеми. Роботу перекладача-синхроніста можна порівняти із роботою комп'ютера, який вирішує математичні рівняння, задачі та формули. «Синхронний переклад – це складний когнітивний процес постійного отримання та посилення закодованих повідомлень» [1]. Однак масштаб можливостей комп'ютера є дещо обмеженим порівняно із людським мозком, який постійно мусить, окрім лексико-синтаксичних рівнянь, ще і зважати на інші екстралінгвальні фактори, наприклад: інтонація, настрої, комунікативна ситуація, втома аудиторії та ін. Комп'ютеру також неприродним є суто людські завади, які можуть стати перепорою для адекватного перекладу, у тому числі і «нетренованість», відсутність достатнього досвіду або стрес. У синхроніста немає іншого, другого шансу переграти, змінити якість перекладу. «Оригінальний текст висвітлюється синхроністу тільки один раз, його неможна ще раз переглянути або відмотати» [2].

Навряд чи можна знайти ідеальні умови для перекладу у кабінці. Спробуємо класифікувати так звані «наріжні камені» синхроніста, з якими стикається перекладач у кабінці:

1. Оказіональні,
2. Професійні.

Оказіональні «перепони» завжди непередбачувані, непрогнозовані, а отже важко тренувати під час навчання. Наприклад, погані навушники, мікрофон, шум у сусідній кабінці, втома, стресові умови роботи [3].

Професійні «перепони» передбачувані, очікувані. Їх подолання залежить від тренованості перекладача. Наприклад, важкий акцент мовця, швидке мовлення мовця, складна побудова речень мовця, частково невідома термінологія, забагато точної інформації, необхідність робити нотатки, білінгвізм перекладача [3].

Не подолання вищенаведених перепон призводить до втрати концентрації, а значить і помилок.

Якщо комп'ютер діє виключно шляхом лексико-синтаксичних рівнянь, завжди однаково обирає варіант перекладу, закладений заздалегідь йому у пам'ять, то безмежний кругозір, обізнаність людського мозку, результатом чого є незрівнянно більший вибір варіантів перекладу, часто стає результатом мовної інтерференції, гальмування, неадекватної передачі інформації, або стильових зсувів, до яких комп'ютер точно неспроможний. Перекладачеві доводиться часто стримувати переобтяження «оперативної пам'яті» накопиченням палітри відповідників. Довгострокова пам'ять є не другом, а почасти ворогом перекладача-синхроніста. Одним із показників натренованості синхроніста є вміння не зважати на появу у мозку великої кількості відповідників для перекладу, а концентруватися на одному точному відповідникові. Існує велика кількість вправ, метою яких є навчити перекладача-синхроніста не зважати на незнайомі слова, щоб не переобтяжувати мозок зайвою інформацією, не створювати зайвих стресових ситуацій та не займати зайвий простір оперативної пам'яті.

Когнітивний досвід перекладача, закладений у довготермінову пам'ять стимулює у перекладі багатоаспектні міжмовні контакти на всіх рівнях. Окрім цього, специфікою когнітивного досвіду перекладача-синхроніста в Україні є почасти білінгвізм. Окрім інтерференції між вихідною та цільовою мовою, можлива інтерференція між українською та російською мовами. Загальним підходом до процесу інтерференції у вітчизняному перекладознавстві є його розуміння як фактора ускладнення комунікативного процесу через порушення норм цільової мови, тобто мається на увазі негативний прояв інтерференції. В. Карабан визначає граматичну інтерференцію мови оригіналу у перекладі як уживання словоформ, словосполучень і синтаксичних конструкцій мови оригіналу у перекладі за нормами мови оригіналу, а не цільової мови; невживання у перекладі тих словоформ, словосполучень та синтаксичних конструкцій, які відсутні у мові оригіналу [4]. Ж. Мунен підкреслює, що жодна система мови – морфологічна, синтаксична, фонологічна, лексична – не може похвалитися своєю міцністю і непорушністю. Якщо у ланцюжку мовних систем одна із них піддається впливу, то далі кожна із них зазнає змін, оскільки вони є взаємопов'язаними. Учений стверджує, що «перекладач – посередник передачі інтерференції, що впливає на мовні системи, які, насправді, є дуже хиткими» [6].

О. Швейцер зводить інтерференцію у перекладі до несвідомого перенесення мовних елементів оригіналу у переклад, що призводить до буквального перекладу, у результаті чого продукується «недоперекладений, недотрансформований та помилковий еквівалент». На думку науковця, інтерференцію у перекладі необхідно розглядати як «неприпустиме» явище [9].

В. Комісаров припустив, що теоретично кожний текст перекладу містить інтерферентні явища, і вони не завжди мають характеристики негативного трансферу, а часто сприяють «розширенню семантичного потенціалу лексеми через влучне втілення іншомовного елемента у перекладі» [5].

К. Хопкінсон зазначає, що проблема мовної інтерференції є фактором будь-якого процесу перекладу [7]. Дослідник аналізує насамперед комерційний переклад. Він наголошує, що результат такої інтерференції (interference), наслідок взаємодії двох мов у перекладі, зазвичай буде містити елементи так званої «translationese», тобто нестандартної версії цільової мови, яка так чи інакше перебуває під впливом вихідної мови. Теоретичним підґрунтям явища, яке досліджував науковець, слугує так звана «interlanguage» – проміжна мова, або міжмова. Таке теоретичне підґрунтя було вперше розроблене Л. Селінкером на початку 1970 років, тепер цей термін став загальноприйнятним та загальноживаним у прикладній лінгвістиці, особливо у дослідженнях, пов'язаних із вивченням іноземної мови. Суть цієї теорії полягає у тому, що некомпетентність мовця чи перекладача призводить до створення посередньої мови «intermediate language» [8]. К. Хопкінсон підкреслює той факт, що чим більш компетентним є перекладач, тим менше елементів вихідного тексту залучено у цільовий текст.

Все-таки, вирішальну роль у продукуванні інтерференції відіграє перекладач, а саме його некомпетентність. Перекладацька некомпетентність – професійна характеристика перекладача, у результаті несвідомих дій якого вихідний текст втрачає комунікативну спрямованість, стає незрозумілим цільовій аудиторії, або позбавляється більшості оригінальних стилістичних, комунікативних чи екстралінгвістичних характеристик. Перекладач, що припускається помилок у перекладі, тобто у результаті дій якого відбувається негативний трансфер, завжди автоматично, несвідомо копіює текстуальну будову оригіналу у тексті перекладу. Інтерференція у перекладі відбувається не тільки як процес контакту мов, а як процес контакту структур текстів. Тобто перекладач дозволяє тексту оригіналу мати такий вплив на текст перекладу, у результаті якого їх структури уподібнюються. Отже, ми вважаємо, що уподібнення структур тексту перекладу до тексту оригіналу має розглядатись як ключова причина інтерференції у процесі та результаті перекладу [10].

У сучасному перекладознавстві здійснювалися спроби охарактеризувати неопосередкований вплив тексту оригіналу на текст перекладу, таким чином окреслити загальні тенденції уподібнення вихідної та цільової структур у процесі перекладу та встановити певні універсалиї, що притаманні виключно перекладеному тексту.

В усному синхронному перекладі, окрім контактування та змішування структур текстів, на перші ролі виходять екстралінгвальні фактори, які стають причинами інтерференції. Поєднання професійних та оказіональних «наріжних каменів» перекладача-синхроніста є тими факторами, з якими людський мозок впоратися не здатен, таким чином відбувається порушення комунікації, викривлення інформації та зрив перекладу.

Фактор концентрації

Результатом всіх вищенаведених негативних факторів є втрата концентрації в усному синхронному перекладі.

Концентрація – спроможність приділити фокус уваги на одному процесі чи об'єкті в один момент часу [Webster Dictionary]. Перекладацьку концентрацію ми визначаємо як «спроможність

тримати процес перекладу під контролем, віддати фокус уваги одному ланцюжку ідей, подій та думок, спроможність приймати вчасно правильні рішення та вчасно та адекватно реагувати на зміну перекладацької ситуації» [3].

На практиці не буває все так плинно. Процес синхронного перекладу виглядає як постійна зміна різноманітних психологічних та психоемоційних ситуацій, на які перекладач мусить вчасно та об'єктивно реагувати. Фактор концентрації також не є стабільною константою, яку можна тримати під контролем увесь час перекладу. Зобразимо ланцюг зміни концентрації в усному синхронному перекладі так:

Набуття концентрації ----- втрата концентрації ----- перемикання концентрації ----- відновлення концентрації.

Такий ланцюг зміни фаз концентрації під час усного синхронного перекладу є природним процесом для людського мозку. Відстань у часі між фазами може бути різною та залежить від досвіду, натренованості перекладача та різних екстралінгвальних факторів, таких як: втома, стрес, якість обладнання, якість мовлення спікера та інші. Відстань між фазами зміни концентрації може сягати від 5 секунд до 40 секунд. Також відрізняється і якість переходу між фазами. Перехід між фазами може відбуватися плинно, без помітних зривів і втрати інформації, а може призводити до значних білих плям у перекладі. Втрата інформації при цьому може сягати від 10 до 50%.

Варто також зазначити, що процес змін фаз концентрації від набуття концентрації до відновлення концентрації відбувається по спіралі. Через кожні 15-25 хвилин концентрація дістається останньої фази і знову переходить до першої. Чим довше відбувається переклад, тим час між кожною із фаз довший.

Розглянемо детальніше кожен із фаз концентрації:

Набуття концентрації – період, який протікає від 5 до 10 хвилин на початку кожного акту перекладу, під час якого перекладач адаптується до даних обставин перекладу.

Втрата концентрації – період, під час якого перекладач втрачає фокус на певній ідеї або втрачає плин мовлення спікера. Зазвичай це відбувається через те, що оперативна пам'ять починає перепоповнюватись або мозок перекладача витрачає занадто багато когнітивних зусиль для згадування незнайомого слова, або певний екстралінгвальний чинник став на заваді уваги перекладача. Відставання від мовця у цей період сягає більше ніж 5 секунд. Цей період може протікати від 20 секунд до 40 секунд залежно від натренованості перекладача.

Перемикання концентрації – перехід між різними фазами, коли перекладач намагається відновити концентрацію. У залежності від досвіду перекладача, такий період може досягати 20 секунд.

Відновлення концентрації – період після втрати концентрації. У залежності від умов та часу перекладу, цей період може досягати 20 хвилин. Якщо перекладач робить паузи кожні 20–25 хвилин, то шанс втратити концентрацію зменшується.

Розглянемо детальніше випадки впливу екстралінгвальних факторів на втрату концентрації, що призвело до негативної інтерференції в усному синхронному перекладі.

I would also like to highlight on the necessity of contributing to the foundation of the local people who willingly want to rebuild the hospital in Massachusetts.

Переклад: Хочу також особливо підкреслити на необхідності відбудувати фундацію місцевих жителів, яка б перебувала в Массачусетсі.

Очевидно, що у перекладі порушена як лексична зв'язність, так і посутня інформація через калькування лексики «foundation» та упущення лексики «contributing».

У нас був доступ до перекладача, який здійснював цей переклад на одному із ТВ каналів. Він сказав, що тоді був третій день поспіль перекладацького марафону. У той час йому прийшла на думку вчорашня ситуація з іншим невідомим словом. Себто, оперативна пам'ять була занадто забитою зайвою інформацією, що призвело до відволікання «безпосередньої уваги» та втрати концентрації.

Наступний приклад:

The prospect of having Ukraine as an ally is so close now that we are completely sure that this day is closer than we could even imagine.

Переклад: Україна близька до нашого союзника. Думаю, цей день дуже близько, що ми навіть не можемо собі уявити.

На перший погляд проблема тут очевидна: перекладач не зрозумів зв'язки «have as an ally», випустив лексему «prospect» та порушив синтаксичну зв'язність. Але, як виявилось, у той самий час у залі почали гучно плескати у долоні, реагуючи на попередні слова мовця «Ukraine is our friend». Не завжди варто зважати тільки на природні об'єктивні контакти. В усному перекладі, на відміну від письмового, головну роль грають екстралінгвальні фактори.

Наступний приклад:

She could hardly grasp the main point of the idea of gaining economic prosperity in the country. Recently, the number of poor people has doubled. Her aim is to reduce this number.

Переклад: Вона ніяк не могла зрозуміти головної ідеї підвищення економіки у країні. Нещодавно номер бідних вдвічі збільшився. Вона цю кількість хоче зменшити.

Очевидно, перекладач втратив концентрацію на слові «number», використавши його хибний відповідник. Сам перекладач тоді працював другу годину і паузи робив раз на сорок хвилин, що збільшило час фази відновлення концентрації.

Висновки. Отже, міжмовні контакти в усному синхронному перекладі варто розглядати крізь призму насамперед екстралінгвальних факторів, а потім як контактування структур вихідного і цільового текстів. Концентрація, як екстралінгвальний чинник, впливає безпосередньо на якість перекладу та його результат. Перспективним є дослідження кожної із фаз концентрації в усному синхронному перекладі для досягнення кращих результатів у тренуванні майбутніх перекладачів-синхроністів. Чим менший час між кожної із фаз концентрації, тим менший відсоток інтерферованих елементів.

Література:

- Arumí Ribas, Marta. Formative Assessment in the Interpreting Classroom: Using the Portfolio with Students Beginning Simultaneous Interpreting / Arumí Ribas Marta // Autonomous University of Barcelona: Current Trends in Translation Teaching and Learning. – Barcelona, 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cttl.org/2010-edition.html>
- Kade O. Ist Alles Ubersetzbar? / Otto Kade // Fremdsprachen, 1964. – № 2. – S. 84–100.
- Interpreter's Concentration Training in First-Year Master Classes / S. Skrylnyk // Current Trends in Teaching and Learning, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cttl.org/cttl-e-2016.html>
- Карабан В. І. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) / [В. І. Карабан та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 208 с.
- Комиссаров В. Н. Коммуникативные концепции перевода / В. Н. Комиссаров // Перевод и коммуникация. – М.: Просвещение, 1997. – 234 с.
- Мунэн Ж. Теоретические проблемы перевода. Перевод как языковой контакт / Ж. Мунен // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Наука, 1978. – С. 36–41.
- Hopkinson K. Factors in Linguistic Interference: A Case Study in Translation / Kris Hopkinson // SKASE Journal of Translation and Interpretation [online], vol. 2, 2007. – P. 234–254.
- Selinker L. Interlanguage / Larry Selinker // IRAL, 10, (3), 1972. – P. 209–231.
- Швейцер А. Д. К проблеме лингвистического изучения процесса перевода / А. Д. Швейцер // Вопросы языкознания. – 1970. – № 4. – С. 34–56.
- Скрильник С. В. Ступені інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Сергій Вікторович Скрильник. – Київ, 2012. – 220 с.

Скрыльник С. В. Влияние экстралингвальных особенностей на фактор концентрации в устном синхронном переводе

Аннотация. В статье рассматривается негативное проявление языкового контакта в устном синхронном переводе как результат экстралингвального влияния, в том числе потеря концентрации в процессе синхронного перевода. Автор детально рассматривает каждую из фаз концентрации в синхронном переводе.

Ключевые слова: синхронный перевод, концентрация, экстралингвальное влияние, интерференция.

Skrylnyk S. Extra-linguistic Influence on Concentration Factor in Simultaneous Interpreting

Summary. The paper analyses negative interference through extra-linguistic influence, including concentration shifts in simultaneous interpreting. The author studies every concentration phase in interpreting in detail. The paper also concludes that interference is primarily of extra-linguistic nature in simultaneous interpreting. Four stages of concentration are thoroughly analyzed.

Key words: simultaneous interpreting, concentration, extra-linguistic influence, interference.